

שביתת רכב בשבת

שאלה

חברה, בבעלות יהודי שומר מצוות, מעמידה לרשות עובדיה רכב לצרכי עבודה, לכל ימות השבוע, חלקם שומרי מצוות וחלקם יהודים שאינם שומרי מצוות.

האם על המעסיק להתנות עם עובדיו שלא יסעו עם הרכב בשבתות וימים טובים¹ (שלא לצורך פיקו"ג)²?

א. שביתת כליו

נפסק להלכה שאין אדם מצווה על שביתת כליו בשבת עפ"י הסוגיא בשבת נ"ח ע"א. וכן פסק הרמב"ם [שבת פ"ו הט"ז]: "מותר להשאיל כלים ולהשכיר לגוי ואע"פ שהוא עושה בהן מלאכה בשבת מפני שאין אנו מצווים על שביתת הכלים, אבל בהמתו ועבדו אסור מפני שאנו מצווין על שביתת בהמה ועבד".

וכן הטור [אר"ח סי' רמ"ן כתב: "ודקא להשכיר אסור משום שכר שבת אבל להשאיל לו (=לנכרי) כתוב בספר המצות שמותר אפילו בע"ש כיון דקו"ל כבית הלל דשביתת כלים לאו דאורייתא".

והבית יוסף [אר"ח סי' רמ"ן כתב: "וכן מה שכתב הרוקח בסימן ד"ש אם יש ליהודי ספינה אינו יכול להשכירה לגוי להוליכה במים בשבת או ביום טוב, והוא הדין לעגלה שאינו יכול להשכיר גוי להוליך ממונו בשבת או ביום טוב ואם יעשה כן מחלל שבת ויום טוב הוא עכ"ל, על כרחין כבית שמאי אתי דאילו לבית הלל הא אמרי דאין אדם מצווה על שביתת כליו. ולענין הלכה כיון דהרי"ף והרמב"ם מסכימים לדעת אחת הכי נקטינן". וכן פ"פ בשו"ע [סי' רמ"ו ס"א]: "מותר להשאיל ולהשכיר כליו לאינו יהודי, ואע"פ שהוא עושה בהם מלאכה בשבת, מפני שאין אנו מצווים על שביתת כלים; וי"א דכלים שעושין בהם מלאכה, כגון מזרישה וכיוצא בה, אסור להשכיר לאינו יהודי בע"ש; וביום ה' מותר להשכיר לו, ובלבד שלא יטול שכר שבת אלא בהבלעה, כגון שישכיר לו לחדש או לשבוע; ולהשאיל לו, מותר אפילו בערב שבת".

כיון שבשאלה שלפנינו, אין בעיית השכרה, הרי מצד שביתת כליו נראה שאינו עובר על שום איסור. ואע"פ שהכלים הם ביד ישראל והוא משתמש בהם בשבת, בעה"ב אינו עובר. אמנם צריך לדון מצד

1. יצויין כי שאלה זו בדרכים וסגנונות שונים חוזרת בכל היחסים שבין ציבור ויחידים שומרי מצוות – לציבור ויחידים שאינם שומרי מצוות. ומופיעה בהרבה צדדים של חיינו. כאשר לכל שאלה ישנם המצבים המיוחדים לה. וע"כ ההיקש משאלה לשאלה צריך להיעשות מתוך זהירות.
2. יש שטענו שכיון שכיום בכל ביטוח רכב ניתן שלא לבטח את הרכב לשבתות שוב אין השאלה רלוונטית. ואין בסיבה זו כדי למנוע את השאלה. ראשית, הביטוח הוא מונע צדדי אבל לא משנה את היחסים בין המעביד לעובד. ועוד שלא כולם חוששים כ"כ לנושא הביטוח. וע"כ השאלה עומדת על כנה.

חבל נחלתו

בשו"ת חות יאיר [סי' קפ"ה] כתב: "כי לפנד"ן דזה כללא הוא דכל היכא דשרינן מפני סברא שאפשר לו להשיגו במקום אחר היינו דוקא בשישנו במציאות לרוב איך שיבוקש ובלי טורח, ולכן אף אם נאמר דשרי למכור בגד כלאים שעטנו הוא שאותה הסחורה עצמו שעטנו והוא גולם אינו מלבוש, דודאי אי איכא במתא דשכיחו תגרי לדעת המקילים שרי, משא"כ בשאין במציאות שם ויצטרך לשוט ולילך למקום אחר דטריחא ליה מילתא וכן למכור לו מלבוש מתוקן כבר של שעטנו דלא מתרמי ליה במדתו ובדמיו כדבעי אפילו יש עוד כמה ערלים מוכרי בגדים ומלבושים אסור. וחילי דילי בסברא זו ממ"ש בש"ס מס' ע"ז שם ר' ע"א אבע"י להו וכו' למה נ"מ דאית ליה בהמה לדידיה וכו', משמע דאי לית ליה לדידי' אסור משום לפני עיור אע"פ דמצי לקנות מאחרים, והכי משמע במ"ש מלת לדידיה, והטעם משום דצריך לטרוח אחריה. והכי מוכח נמי לע"ד ממה דק"ל ס"פ הרבית (ע"ע תוס' שם סוף דף ע"ב) דלזה עובר על לפני עיור אע"פ דמצי להמציא מעות אצל גוי דנפיש בהו מלוויים בריבית והיינו משום דצריך לטרוח אחר זה (ע"י ס"פ הרבית תוס' ובמרדכי מס' ע"ז רמז אלף ר"ד). ולכן נ"ל דאסור למכור יין נסך למומר, דג"כ לא בריא שאפשר להשיג כרצונו יין טוב ובדמים כזה".

מתבאר מדבריו, כי בכל מקום שהחפץ לדבר העבירה יושג בנקל ע"י העבריין אין איסור לפנ"ע. (ובאשר לאיסורים אחרים יבואר להלן). ולפי דבריו נראה שאף לגבי המקרה

מראית עין. היינו אם מצוין על הרכב כי הוא שייך למעביד שומר מצוות יבואו לחשוד בו שהוא עושה מלאכה בשבת, ע"י ישראל³. והרי אפילו ע"י נכרי נאסר בכל מקום של חשד [או"ח סי' רמ"ג-רמ"ז] וכאן שמו של בעליו עליו, ואין לתלות, כבנכרי, בדרכים מותרות. וע"כ אם הרכב מפורסם כרכבו של שומר מצוות נראה שמצד מראית עין וחשד אסור להשאיל רכבו ליהודי שאינו שומר מצוות.

ב. לפני עוור

צריך לדון האם בכך שבעל החברה משאיר את הרכב ביד ישראל שאינו שומר שבת, אינו עובר בלפני עוור לא תתן מכשול. במס' ע"ז נ' ע"ב: "מנין שלא יושיט אדם כוס של יין לנזיר, ואבר מן החי לבני נח? ת"ל: (ויקרא י"ט) ולפני עור לא תתן מכשול; והא הכא דכי לא יהיבין ליה שקלי איהו, וקעבר משום לפני עור לא תתן מכשול! הב"ע — דקאי בתרי עברי נהרא. דיקא נמי, דקתני לא יושיט ולא קתני לא יתן, ש"מ". וא"כ בכל מקום שיכול לקחת בעצמו את דבר האיסור — בנתינה לידו, אינו עובר בלפני עוור⁴. והשאלה במקרה דנן האם נחשב כתרי עברי דנהרא. מחד הוא ישתמש ברכב גופו אבל מאידך רכב הוא דבר שכיח, וע"כ אם יאסר עליו להשתמש ברכב המעביד הוא ישתמש ברכב אחר. והשאלה אם ישתמש ברכב של המעביד כיון ששכיח לו רכב אחר, האם יחשב כחד עברא דנהרא.

- לגבי חברת השכרה אשר בעליה שומרי שבת, נראה שאין מקום לחשד, מצד שעושה עבודת בעה"ב בשבת, שהרי ידוע לכל כי שוכרי הרכב עושים מלאכת עצמם ולא מלאכת בעה"ב.
- ביחס להשמטת הרמב"ם דין תרי עברי דנהרא ע"י בספרי "חבל נחלתו" ח"א סי' י"ב הערה 2.

חבל נחלתו

שלנו אין איסור לפנ"ע⁵, אולם ישנם איסורים אחרים ויבוארו להלן.

ג. איסור מסייע לדבר עבירה

בשולחן ערוך [יו"ד סי' קנ"א ס"א] כתב הרמ"א: "ודוקא לכהן או לעובד כוכבים, שחזקתו שיקטיר הלבונה לעבודת כוכבים, אבל לסתם עובד כוכבים, שרי. י"א הא דאסור למכור להם דברים השייכים לעבודתם, היינו דוקא אם אין להם אחרים כיוצא בו או שלא יוכלו לקנות במקום אחר, אבל אם יכולים לקנות במקום אחר, מותר למכור להם כל דבר. (מרדכי דפ"ק דע"ז). ויש מחזירין. ונהגו להקל כסברא הראשונה, וכל בעל נפש יחמיר לעצמו. (ר"ן שם ובתוספות ואשיר"י והגמ"ר פ"ק דשבת לדעת הרב)."

היינו, הרמ"א הבין שישנה מחלוקת בין הראשונים האם במקום שיכול לקנות במקום אחר מותר למכור להם אף דברים המשמשים לעבירה או שאסור מדרבנן ומשום מסייע לדבר עבירה. והאריך בכך בדרכי משה [יו"ד סי' קנ"א].

הש"ך [יורה דעה סי' קנ"א ס"ק ו'] הסביר דבריו וחלק עליו. ז"ל: "י"א כו' — דס"ל דכי היכי דאמרין בש"ס גבי נזיר דאסור להושיט לו כוס יין דהיינו דוקא בדקאי בתרי עברי דנהרא ה"ה הכא, ויש מחזירין וסוברין דמ"מ איסור מדרבנן איכא אפילו לא הוי כמו תרי

עברי דנהרא. וכל זה לדעת הרב (=הרמ"א), אבל לפנ"ע דלא פליגי, דכ"ע מודים להמרדכי ותוס' בפ"ק דעבודת כוכבים דבעובד כוכבים או מומר שרי, והגמ"ר ותוס' והרא"ש בפ"ק דשבת והר"ן פ"ק דעבודת כוכבים מיירי בישראל שהוא חייב להפרישו מאיסור וכדכתב הרא"ש שם דלא גרע מישראל קטן אוכל נבילות שב"ד מצויים להפרישו כ"ש ישראל גדול, משא"כ בעובד כוכבים וישראל מומר שאינו חייב להפרישו. תדע שהרי כתב הרב בד"מ דדעת התוס' רפ"ק דעבודת כוכבים כדעת המרדכי שם דשרי ולשון הרא"ש רפ"ק דעבודת כוכבים הוא כלשון התוס' שם, א"כ לפי דעת הרב יהיו דברי הרא"ש סותרים זה את זה. וכן רבינו ירוחם נתיב י"ז ריש ח"ו כתב כדברי התוס' רפ"ק דעבודת כוכבים ובנתיב י"ב ח"ג כתב כדברי התוס' רפ"ק דשבת אלא ודאי כדפ"י."

כלומר הש"ך חולק על הרמ"א שאין כאן מחלוקת בין הראשונים, ולגבי נכרי או מומר אין חיוב להפרישו מאיסור וע"כ מותר למכור להם, אבל לגבי ישראל גם בחד עברא דנהרא ישנו איסור דרבנן של סיוע לדבר עבירה וחיוב להפרישו.

הרמ"א [או"ח סי' קס"ג ס"ב] עפ"י דרכו פסק: "ואסור להאכיל למי שלא נטל ידיו, משום לפני עור לא תתן מכשול (ויקרא י"ט, י"ד) (הרי"ב ס"פ אלו דברים)".

5. יש שרצו לומר כי כיון שאם יצטרך לשכור רכב אחר, יעלה לו הדבר בממון, נחשב הדבר לתרי עברי נהרא וע"כ אסור מהתורה. ונראה לענ"ד, שכיון שבהרבה משפחות ישנם שני כלי רכב, בעיקר אם אחד הצדדים מקבל רכב ממקום העבודה, אין הוצאה זו נחשבת אצל רוב בנ"א וע"כ אין בה להחשיב את המצב לתרי עברי נהרא.

6. ז"ל רבינו יונה [ברכות מ"ב ע"א ד"ה לא]: "לא יתן אדם פרוסה לשמש אא"כ יודע בו שנטל ידיו. יש למדין מכאן שאין ראוי לתת לאכול אלא למי שידוע בו שיברך, ונראה שכיון שמתכוין לעשות

חבל נחלתו

מצווין להפרישו כ"ש גדול שלא יסייע לו (הרא"ש) ועסי' שמ"ג. ונ"ל דלעכו"ם ליכא איסור לסייע במידי דאסור לו כמו אבר מן החי אם לא דקאי בענין שאינו יכול ליטלו וכן איתא בהדיא בע"א דף ו', וכ"כ הר"ן רפ"ק דע"א וספ"ק, וכ"כ התוספות בקדושין דף נ"ו ע"ש, וכתבו התוס' שם **דאסור להושיט למזמרים דבר איסור**. וע' בירוש' רפ"ג דפיאה. **ואסור להשאיל לאדם כלי מלאכה אם הוא חשוד לעשות מלאכה בשבת** אם לא שיש לתלות שיעשה בה מלאכת היתר ודוקא בדבר המצוי אבל בדבר שאינו מצוי אסור אם לא מפני דרכי שלום ע' בגיטין ד' ס"ה ובתו', ובע"א דף נ"ה משמע ברש"י דאפי' בעכו"ם אסור לסייע בדבר שנצטווה ע"ש, ועבי"ד סי' קנ"א סס"א ובש"כ שם".

וכ"פ המשנה ברורה [סי' שמ"ז ס"ק ד'] והביא ראיות מדברי הגר"א ועוד אחרונים שלא פסקו כש"ך. וכן בקצרה בסו"ס קס"ג. וכן בשו"ת חות יאיר [סי' קפ"ה] ובשו"ת בנין ציון [סי' ט"ו] חלקו על הש"ך. עולה עפ"י דברי המג"א ורוב הפוסקים שקיים איסור מסייע וחויב להפריש מדבר איסור אף לישראל עבריין, וע"כ אין לתת לו כלי או כל דבר אחר שיעשה בו איסור, ואפילו איסור דרבנן. ולגבי המקרה דידן אסור להניח בידיו מכונית אשר יחלל בה את השבת. ואע"פ שבכל ימות השבוע עושה בה דבר היתר; בשבת, כיון

וכתב על כך המגן אברהם [סי' קס"ג ס"ק ב']: "ואסור להאכיל — נ"ל דוקא כשנתן לו משלו, אבל אם הפרוסה של האוכל רק שהוא מושיטו לו שרי, דהא אם לא היה מושיט לו נוטלו ממילא אא"כ קאי בתרי עברא דנהרא. כדאי' בע"א פ"ק, ועמ"ש סי' שמ"ז. **ואפשר דמ"מ איכא מסייע ידי עוברי עבירה**. ועיין בתוס' גיטין דף ס"א ובע"א דף נ"ה וע' ברמב"ם ספ"י ממעשר שכ' שמותר ליתן לחולה עם הארץ דמאי לתוך ידו אם הדמאי הוא של ע"ה, אבל לא לתוך פיו ובודאי (=טבל) אפילו לתוך ידו אסור וה"ה אם הדמאי של הרופא אסור". **משמע מדבריו שחשש לאיסור מסייע אף לגבי מי שלא נטל ידיו** — מומר לאותה עבירה. וחולק על הש"ך. ולפי דבריו אף לנו אסור לסייע לעוברי עבירה מישראל.

וכן בסימן שמ"ז על דברי השולחן ערוך [ס"א]: "ואם פשט ידו לפניו וחפץ בידו והניחו לתוך יד חברו העומד בפנים, או שפשט ידו לפניו ונטל חפץ מתוך יד חברו העומד בפנים והוציאו לחוץ, שנמצא שהעומד בחוץ לבדו עקר והניח, הוא חייב וחבירו פטור אבל אסור". **כתב המגן אברהם** [סי' שמ"ז ס"ק ד']: "אבל אסור — דקעבר משום לפני עור לא תתן מכשול ואם הוא מונח באופן שאם אפי' לא היה בידו הי' יכול ליטלו לא עבר אלפני עור, ומ"מ איסורא דרבנן איכא דאפילו קטן אוכל נבילות ב"ד

מצוה שנותן בתורת צדקה — מותר". ונראה מדבריו, שאע"פ שהעבירה היא דרבנן — אכילה ללא ברכה לפניו, בכ"ז סובר שיש בכך לפני"ע. ומסיום דבריו ניתן ללמוד שבמקום מצוה דאורייתא נדחה לפני"ע. (ולא אמרינן בה מצוה הבאה בעבירה). אולם הרמ"א והמג"א סברו שאעפ"כ אסור וכ"פ להלכה. אולם הגרש"ז אוירבך הסתמך על סיום דברי רבינו יונה בתשובתו [מנחת שלמה ח"א סי' ל"ה ס"א] שהתיר להאכיל למי שאינו יודע לברך, בגלל חשש שנאה, ולהצילו מאיסור זה. ולא בארנו כאן את נושא האיבה כיון שאינו שייך לשאלה הנוכחית.

חבל נחלתו

מאחד של אי-ידיעה כוללת. כדברי הרמב"ם [נהלכות שגגות פ"ב ה"ן]: "כל המחוייב חטאת קבועה על שגגתו ועשה בשגגה ונדע לו אחר שחטא אע"פ שלא היתה לו ידיעה בתחלה שזה חטא הוא הרי זה חייב חטאת, כיצד תינוק שנשבה לבין העכו"ם וגדל והוא אינו יודע מה הם ישראל ולא דתם ועשה מלאכה בשבת ואכל חלב ודם וכיוצא בהן, כשידע לו שהוא ישראל ומצווה על כל אלו חייב להביא חטאת על כל עבירה ועבירה וכן כל כיוצא בזה".

וכן כתב הרמב"ן [במדבר פט"ו פס' כ"ב]: "והנה חיוב הקרבן הזה בשגגת העדה משונה מן הקרבן האמור בפרשת ויקרא, כי שם חייב להביא פר לחטאת (שם פסוק ט"ו) וכאן פר לעולה ושעיר לחטאת, ועל כן הוצרכו רבותינו לומר (הוריות ח' א') שזה הקרבן על שגגת ע"ז. ולשון הכתוב שלא נוציא אותו מפשוטו ומשמעו, יאמר וכי תשגו מכל המצות ותעברו **על כל מה שצוה השם לכם ביד משה שלא תעשו דבר מכל מה שצוה אתכם** תקריבו הקרבן הזה, ולכך לא הזכיר בכאן כאשר יאמר בקרבנות החטא אחת מכל מצות ה'. והנה זה כפי משמעו הוא קרבן מומר לכל התורה בשוגג, כגון ההולך ונדבק לאחת מן האומות לעשות כהם ולא ירצה להיות בכלל ישראל כלל. **ויהיה כל זה בשוגג**, כגון שיהיה **ביחיד** תינוק שנשבה לבין האומות, **ובקהל** כגון שיחשבו שכבר עבר זמן התורה ולא היתה לדורות עולם. או שיאמרו כמו שזכר בספרי (שלח קט"ו) מפני מה אמר המקום לא שנעשה ונטול שכר אנו לא נושים ולא נוטלין שכר, כענין שהיו ישראל אומרים ושואלים את יחזקאל, שנאמר (יחזקאל כ' א') באו אנשים מזקני ישראל וישבו לפני, אמרו לו רבינו יחזקאל, הרי עבד שמכרו רבו לא יצא מרשותו

שהמכונת של ישראל השומר שבת אין לו להניחה בידיו, אלא יטלנה מידי בשבתות, או שיתנה עמו שבשבת לא ישתמש במכונת זו.

ד. מעמד ציבור שאינו שומר מצוות בימינו עד כאן בארנו את האיסור עפ"י דעת המג"א בביאור איסור מסייע. אולם לדעת הש"ך משמע שאין איסור בהשאת מכונת בידיו לנסיעה אף בשבת, מתוך שמדובר במומר ולגביו אין איסור מסייע. וצריך לדון בגדרם ההלכתי של מחללי שבתות בימינו.

שני קשיים עיקריים בהגדרת מחללי שבתות בדורנו: א. הגדרת העברינות. ב. הסקת המסקנות ההלכתיות הנובעות מכך לקולא ולחומרא.

[1] הגדרת העברינות

הקושי בהגדרת העברינות בימינו הוא מכך שהיא ציבורית ונעשית לכאורה מתוך ידיעה, כגון לגבי שבתות או אכילת איסורים וכד'. אין העבירה באיסור יחיד מתוך חוסר ידיעה, אלא בהרבה ממצוותיה של תורה, בהכרה ברורה, לכאורה, וע"י ציבור גדול מעם ישראל.

העברינות המוכרת נחלקת בין: שוגג, מזיד ומרד. ובלשון חז"ל [יומא ל"ו ע"ב]: "עוונות אלו הזדונות... פשעים אלו המרדים... לכל חטאתם אלו השגגות".

השגגות נחלקות לפי ההעלמות של העושה, עד המצב הכולל ביותר של תינוק שנשבה לבין הנכרים [שבת ס"ח ע"א, רמב"ם הל' שגגות פ"ז ה"ב]. אדם כזה מחוייב להביא על כל עבירות שעונשן כרת שעשה קרבן חטאת אחד בלבד [לפי רב ושמואל וכ"נ להלכה], מפני שכל עבירותיו נגרמות מגורם

חבל נחלתו

וכו'. או שישכחו את התורה, וכבר אירע לנו כן בעונותינו (פי) בימי מלכי ישראל הרשעים כגון ירבעם ששכחו רוב העם התורה והמצוות לגמרי, וכאשר בא בספר עזרא באנשי בית שני. וזה שמוש לשון הכתוב שהשגגה הזאת הנזכרת כאן היא בתורה ובמצוות בכללן, ועל כן ייחדו להם רבותינו מצוה אחת שבשגגתה יצא מכלל ישראל ומכל המצוה בהם, והיא עבודה זרה. ויהיה שיעור הכתוב, וכי תשגו — ללכת אחרי אלהים אחרים, ולא תעשו — דבר מכל מצות ה' כי המודה באלוה זולתו כבר הוא בטל אצלו כל מה שצוה השם הנכבד בין במצות עשה בין במצות לא תעשה, שאם יש אלוה זולתו, יראתו ומצותיו וכל החיוב בהם אינו כלום..."

אולם בניגוד לדוגמאות אותן מביאים הרמב"ם והרמב"ן, בימינו אין חוסר הידיעה הכוללת מאחד בין העבירות, אלא סיבות אחרות ויבואר להלן.

כתב בשו"ת בנין ציון [החדשות סימן כ"ג]:
"אבל לפושעי ישראל שבזמנינו לא ידענו מה אדון בהם אחר שבעו"ה פשתה הבהרת לרוב, עד שברובם חלול שבת נעשה כהיתר, אם לא יש להם דין אומר מותר שרק קרוב למזיד הוא, ויש בהם שמתפללים תפילת שבת ומקדשים קידוש היום ואח"כ מחללים שבת במלאכות דאורייתא ודרבנן והרי מחלל שבת נחשב כמומר בלבד מפני שהכופר בשבת כופר בבריאה ובבורא וזה מודה ע"י תפילה וקידוש. **ומה גם בבניהם אשר קמו תחתיהן אשר לא ידעו ולא שמעו דיני שבת שדומין ממש לצדוקין דלא נחשבו כמומרים** אעפ"י שמחללין שבת מפני שמעשה אבותיהן בידיהם והם כתינוק שנשבה לבין עובדי ככבים כמבואר (סי' שפ"ה) וכ"כ גם המבי"ט (סי' ל"ז) ואפשר נמי לצדוקין שלא הורגלו

בתוך ישראל ולא ידעו לעיקרי הדת ואינם מעיזין פניהם נגד חכמי הדור לא חשבי מזידין וכו' יע"ש. והרבה מפושעי הדור דומין להם ועדיפי מהם שמה שמחמיר הר"ש בקראים להחשיב יינם יי"נ אינו מפני חילול מועדות שדומה לשבת בלבד אלא מפני שכפרו גם בעיקרי הדת שמלין ולא פורעין ואין להם דיני גיטין וקדושין שעי"ז בניהם ממזרים. **ובזה רוב הפושעים שבזמנינו לא פרצו.** ולכן לענ"ד המחמיר להחשיב נגיעת יין של הפושעים הללו לסתם יינם תבוא עליו ברכה. אכן גם למקילים יש להם על מה שיסמכו אם לא שמבורר לנו שיודע דיני שבת ומעיז פניו לחללו בפני עשרה מישראל יחד שזה ודאי כמומר גמור ונגיעת יינו אסור". וכן האחיעזר (ח"ג סי' כ"ה) הביא דברי הבנין ציון להדגשת הקושי בהגדרת העבריינות של זמנו. כשבימינו המצבים עוד יותר קשים ובעייתיים.

הראי"ה קוק, הרה"ר הראשון לא"י, דן על העבריינות בדורנו, שהיא מיוחדת ואין לדמותה לעבריינות הרגילה בתלמוד ובפוסקים. הוא התייחס לכך בהרבה מאד מאמרים כגון: במאמר 'הדור' [אדר היקר, עקבי הצאן], מאמר 'יסורים ממרקים' [ספר אורות] ובפיסקאות מפוזרות רבות מאד בספריו ובאגרותיו. בעיקר התייחס לשורשים הרוחניים של המצב.

באיגרת קל"ח [אגרות הראי"ה א'] כתב: "כשם שכתב תוס' סנהדרין כ"ז ע"ב ד"ה החשוד, דיש סברא לומר דלא יפסל חשוד על הנטריות לעדות משום דחשיב כמו אונס, משום דיצרו תוקפו, וכה"ג שכ' כן תוס' גיטין מ"א ע"ב ד"ה כופין, שכיון שהשפחה משדלתם לזנות חשיבי כאונסין כן היא ה"שפחה בישא" של זרם הזמן, שנתנו לה מן

חבל נחלתו

החזון איש [יר"ד סי' י"ג אות ט"ז] עמד אף הוא על גורם העבריינות בדורותינו וכתב: "נראה דאין דין מורידין אלא בזמן שהשגחתו ית' גלוי כמו בזמן שהיו נסים מצוין ומשמש בת קול וצדיקי הדור תחת השגחה פרטית הנראית לעין כל, והכופרין אז הוא בנליזות מיוחדת בהטיית היצר לתאוה והפקרות, ואז היה ביעור רשעים גדרו של עולם שהכל ידעו כי הדחת הדור מביא פורעניות לעולם ומביא דבר וחרב ורעב בעולם, אבל בזמן ההעלם שנכרתה האמונה מן דלת העם, אין במעשה הורדה גדר הפרצה אלא הוספת הפרצה שיהי' בעיניהם כמעשה השחתה ואלמות ח"ו. וכיון שכל עצמנו לתקן, אין דין זה נוהג בשעה שאין בו תיקון, ועלינו להחזירם בעבותות אהבה ולהעמידם בקרן אורה במה שידינו מגעת".

[2] המסקנות מהגדרת אונס

אף שגורם העבריינות אובחן ע"י גדולי הדור האחרונים כאונס, אולם הם נמנעו מלהשליך מכאן מסקנות הלכתיות מרחיבות להקל בדיני תורה כלפי מחללי שבתות. וכאמור, החזו"א היקל אך בדין מורידין ולא מעלין.

הרב קוק התחשב בסברא זו לחומרא בשו"ת עזרת כהן [סי' מ"ד]: "ואם נבא להקל בנ"ד מצד שנמצא אחד מן העדים **מחלל שבת בפרהסיא**, ג"כ יש בזה עיקולי ופשרי מרובים מאד. וראשית דבר צריכין לדקדק במדינות ההן באמעריקא, שבעוה"ר נפרץ חילול ש"ק מאד, והם אומרים שהם **אנוסים לזה** מפני פרנסתם, אנ"פ שהם טועים גמורים, מ"מ מי שהוא בסוג מחלל שבת כזה צריך להתישב הרבה אם אפשר להוציא אשה מבעלה אם נתקדשה על פיו. ואולי דמי **לאנוסין** דסי' מ"ב ה' בהג"ה, דאנ"ג דאינם

השמים שליטה טרם שתכלה לגמרי ותנדף כענשן, שהיא משדלת בכל כשפיה הרבים את בנינו הצעירים לזנות אחריה. הם אנוסים גמורים וחלילה לנו לדון אונס כרצון"...

הרב קוק זצ"ל פתח לנו פתח בפרשה זו. והיא לקרות לכל המצב אונס. אולם לא ממכריח חיזוני אלא ממכריח פנימי. והדבר מונח כבר בתוך סוגיית תינוק שנשבה שר"י ור"ל סוברים שפטור לגמרי, וטעמם כתב רש"י משום שנחשב כאנוס [ס"ט ע"ב ד"ה איזהו]. (וכן כתב הגר"ח מוולוז'ין [חוט המשולש ח"א סי' י"ג]).

וחלק על רש"י – נכדו הרשב"ם [תוס' שבת ס"ט ע"ב ד"ה האן וכך הביא הרמב"ן [חידושים דף ס"ט ע"ב]: "וה"ר שמואל רומרוגי ז"ל השיב בקושיא זו ואמר דלא מימעיש מהאדם בשבועה פרט לאנוס אלא אכל וסבור שלא אכל ונשבע לא אכלתי, כדמיינתין עלה בפ' שבועות שתיים [כ"ז ע"א] עובדא דתלמידי דרב דמר אמר שבועתא הכי אמר רב ומר אמר הכי אמר רב ואמר רב כחד מינייהו וא"ל לאידך את לבך אנסך. **אבל טועה באיסור השבועה ואמר מותר אינו בכלל אנוס זה אלא חייב כאן כמו שחייב בכל התורה תינוק שנשבה לבין הגוים ושוכח עיקר שבת ואיסורין**". היינו אומר מותר לפי רשב"ם אינו אנוס אלא שוגג.

לגורם האונס קרא הרב קוק "שפחא בישא של זרם הזמן" בלא לפרט, ובמקו"א הרחיב שהבעיה העיקרית היא האמונה. היינו, לא הצד השכלי חסר אלא חסר **השורש** אשר גורם לרצון להאמין בה' ובתורתו, ולשכל להסביר את אמיתיות וישרות הדברים. וע"כ כיון שאין שכנוע פנימי לא נוצר רצון לקיים תורה ומצוות, והעושים הם כאנוסים של פיתויי הזמן.

חבל נחלתו

אלא בצינעה, אפילו מחללו באיסור דאורייתא, הרי הוא כישאל ומבטל רשות". ההחלטיות של הפסק בכל התורה הקשחה מאד להקל בדין מחללי שבתות של ימינו. ואלו היינו ממשיכים את הדרך של אנוסים ופטורים אין מקום לדון על מחללי שבתות כיצאו מכלל ישראל. מאידך כיון שהחילוק בין העבריינות בש"ס ופוסקים, לעבריינות בדורנו הוא חילוק אמיתי אשר צריך להתחשב בו, וכש"כ שהמדובר בציבור גדול מאד המחלל שבתות מתוך ידיעה "גולמית" שזוהי שבת. ולהוציאם מכלל ישראל, שאינם ראויים לעדות ואין לרחם עליהם כש"כ שלא לחלל עליהם את השבת בפי"ק, וכש"כ לגבי זרעם ועוד ועוד. זהו דבר קשה מאד וכלל לא ניתן לא מהבחינה הפרטית ולא מהבחינה הלאומית של מניעת הפירוד בעם. ע"כ האחרונים ניסו לקבל את המוחלט בש"ס ועם זאת למעשה להקל במסקנות ההלכתיות בכל מעשה פרטי. וכדוגמא כתב בשו"ת ציץ אליעזר [ח"ה סי' ט"ז פ"ה] על דברי החזו"א, לסמוך עליו לחלל שבת עבור חולה יהודי שאינו שומר שבת: "ואם כי דבריו עומדים בניגוד להלכות הפסוקות בזה ברמב"ם ובשו"ע וכן ביתר הפוסקים שפסקו את דינם בלי שום תנאי והגבלת זמן ועת, ולמרות שגם המה חזו"א כבר בזמן ההעלם שבת-קול כבר לא היה משמש והשגחתו ית' כבר לא היתה גלויה כמו בזמן שהיו נסים מצוין, וצדיקי הדור ג"כ לא היו כבר תחת השגחה פרטית הנראית לעין כל, אבל בכל זאת ראויים דברים אלה להשמע כאשר יצאו מפי בעל סמכא כ"כ גדול כהחזו"א זצ"ל". וכאמור פרט למסקנה מעשית זו להקל, לא מצינו שהקילו בגדרי

אנוסין גמורים מ"מ כיון שיש צד אונס בדבר שוב י"ל דחוששין שמא חזרו בתשובה בשעת מעשה, וכשמצטרף חשש זה לחשש קדושין בע"א, אין לנו ראייה להקל אפילו במקום דחק ועגון".

ובתשובה אחרת [שו"ת עזרת כהן סי' כ"א]: "וקצת חושב אני, שזה שהי' איש צבא, י"ל שהרגלו לחלל שבת בא מתוך אונס, ודמי קצת לשוגג, בעוה"ר, לפי פרצות הזמן".

סיבת מניעתם להחשיב מחללי שבתות כאנוסים היא ההלכה הקבועה בש"ס ובפוסקים לגבי מחללי שבתות שדינם כמומר לכל התורה. כ"פ הרמב"ם [הל' שבת פ"ל ה"ט"ז]: "השבת ועבודה זרה כל אחת משתייהן שקולה כנגד שאר כל מצות התורה, והשבת היא האות שבין הקב"ה ובינינו לעולם, לפיכך כל העובר על שאר המצות הרי הוא בכלל רשעי ישראל, אבל מחלל שבת בפרהסיא הרי הוא כעובד עבודה זרה ושניהם כגוים לכל דבריהם"...

וכן בהל' גירושין [פ"ג ה"ט"ז]: "הכל כשרין לכתוב את הגט חוץ מחמשה, גוי ועבד וחרש ושוטה וקטן, אפילו האשה עצמה כותבת את גיטה, ישראל שנשמתד לע"ז או שהוא מחלל שבת בפרהסיא הרי הוא כגוי לכל דבריו".

ובעיטור [אות ק' — קידושין]: "אבל בתשובות דקמאי משום דחילל שבתות אינו כישאל שנ' ביני ובין ישראל כל המשמר נקרא ישראל ותניא מקבלין קרבנות מפורשעי ישראל תנן מן המומר ליינן נסך ולחלל שבתות בפרהסי'. הילכך מחלל שבתות בפרהסי' עכו"ם הוא וקידושיו לאו קידושי".

וכ"פ השו"ע [או"ח סי' שפ"ה ס"ג]: "ישאל מומר לעבודת אלילים או לחלל שבתות בפרהסיא, אפילו אינו מחללו אלא באיסור דרבנן, הרי הוא כעכו"ם. ואם אינו מחלל

חבל נחלתו

וא"כ פשי' דאין להקל עפ"ז לענין חליצה. ואף שדעת ר"ב אשכנזי סי' ג' אינו כן מ"מ מספיקא אין להקל ובפרט דאיכא ס"ס לאיסורא. ועי' רש"י יבמות מ"ח ע"ב ד"ה גר תושב ותוס' ד"ה זה גר תושב וכו' דמוכח דהא דמחלל שבת כענ"ז הוי **מה"ת**. ונ"ל להביא ראיה מש"ס דשבועות י"ג סוע"א דפריך ורמי סתם סיפרא דלעיל אמר דיו"כ אינו מכפר אלא על השבים והתניא יכול לא יהא יה"כ מכפר אא"כ וכו' ולא עשה מלאכה וכו' ועשה בו מלאכה מנין ת"ל יה"כ הוא מ"מ אמר אביי ל"ק הא רבי וכו' וק' הרי לעיל מייתי מברייתא דבפורק עול מודה רבי דאין יו"כ מכפר בלא תשובה ופרש"י דהיינו כופר בעיקר והרי מחלל שבת הוי כופר בעיקר כמ"ש רש"י בחולין ה' וגם יוה"כ דינו כשבת כמבואר באה"ע סי' קכ"ג ותב"ש סי' ב' ועפמ"ג בפתיחה להלכות שחיטה שזוכך בזה, אבל כבר הבאתי במק"א מתשו' הר"ש שבנקודות הכסף סי' קכ"ד דאפי' יו"ט דינו כשבת בזה וכ"ה בא"ז פ"ג הל' שחיטה סי' שס"ג בשם הגאונים ובתשו' רדב"ז ח"ב סי' תשצ"ו שנדפסה בתחלת הספר ומכ"ש ביוה"כ וא"כ הרי בעשה מלאכה ביוה"כ גם לרבי מהראוי שלא יכפר. וא"ל דנהי דמחלל שבת ככופר בעיקר מ"מ הרי זה **דוקא בפרהסיא**, א"כ י"ל דכאן מיירי בעשה מלאכה בצנעה דז"א, דאכתי תיקשי לשי' מרדכי פ"ק דחולין דס"ל דגם בע"ז דהוי מומר לכה"ת הוא דוקא בפרהסיא ואיך יפרנס ש"ס הנ"ל. ועוד דכלפי שמיא לענין שיכפר עליו יה"כ מסתבר דאין לחלק בין צנעה לפרהסיא **ובע"כ דהא דמחלל שבת ככופר בעיקר הוי רק חומרא דרבנן** — אבל מהתוס' ב"ב קי"ט ע"א ד"ה שנאמ' וסנהדרין ע"ח ע"ב ד"ה לא שכתבו דמרע"ה דן מסברא דמקושש בסקילה משום

מחללי שבתות אלא בהסתמכות על סניפים וספיקות נוספים (עי' ציץ אליעזר שם).

[3] הצדדים להקל במחללי שבתות בימינו

האחרונים אשר דנו להקל במחללי שבתות הביאו מהעיטור אות ק' — קידושין דף ע"ה ע"א]: "ומסת' דגוים שבח"ל לאו עע"א הן האידנא לאו מומר לע"א ודין מחלל שבת בפרהסי' ליכא בעבודת קרקע וקידושיו קידושין וגירושיו גירושין". היינו **כשם שסתם נכרים אינן עכו"ם, כך מחללי שבתות אינם נפסלים אלא בעבודת קרקע בשבת**.

וכן כתב בשו"ת חלקת יעקב [או"ח סי' קנ"ד]: "ולענין מחללי שבת דזמננו, ידוע דעת העיסור מובא בב"י אע"ז סימן מ"ד דאין דינו כעכו"ם אלא מחלל שבת בעבודת קרקע, וגם יש שיטות דאם הוא בוש בפני אדם גדול לא מיקרי מחלל שבת בפרהסי' מהאי דעירובין ס"ט דחז"י לר' יהודה נשיאה כסי' כגון זה מבטל רשות, והאחרונים מביאים שיטות דמחללי שבת דדינו כעכו"ם הוא רק דרבנן, וגם מובא בספרי הרבנים דמחללי שבת במערב אירופא כיון דאין יודעים כל חומר האיסור להקל קצת לענין לצרפס למנין ולעלות לתורה".

סיבה נוספת שהביאו האחרונים להקל בדיני מחללי שבתות בימינו הוא שלפחות לחלק מהפוסקים השואת מחלל שבת לנכרי הוא קנס מדרבנן.

בשו"ת מהרש"ם [ח"ג סי' ה'] כתב: "ובנ"ד שנתברר רק שחילל שבת בפרהסיא הנה בתשו' יד אליהו וס' מגן אבות לה"ג מהר"ם בנעט בסוגיא דחולין י"ד דשוחט בשבת העלו, דהא דמומר לחלל שבת בפרהסיא הוי מומר לכל התורה זהו רק **מדרבנן**, כמ"ש בתשו' מהר"י אסאד חיו"ד סוס"י נ' בשמם.

חבל נחלתו

וענין מ"ש לענין זה בשו"ת משיב דבר סי' ט' שאוסר. וכ' המג"א סי' קצ"ט ס"ק ב' מי שהוא רשע בפרהסיא אין מזמנין עליו. וראיתי בשו"ת רשב"ן סי' צ' שהביא בשם שו"ת דורש לציון דזה דוקא במומר להכעיס ובימינו אין עושין להכעיס (ועי' שו"ת רשב"ן סי' ס"ז), ותמוה דלהכעיס אפילו בא' משאר עבירות אין מצרפין אותו כמבואר בפרמ"ג הנ"ל סי' נ"ה, גם הביא שם בשו"ת רשב"ן בשם ליקוטי חבר חלק ה' דף ק"ז שאחרי שגברו בעלי זרוע אין כח בידיו להוריד כהן כזה אם עולה לדוכן. וע"ש עוד סי' קל"ט תשובה מהרה"ג מו"ה חיים צבי מאנהיימער זצ"ל, ושם הביא ג"כ שו"ת מהר"י אסאד י"ד סי' נ' שמחללי שבתות בזמנינו כ"ז שלא העידו עליהם בפניהם ובפני הב"ד שחללו בפני י' מישראל אין אוסרים יין במגעם, שיש הרבה אחרונים סוברים דהא דמומר לחלל שבת **הוי מומר לכל התורה הוא רק מדרבנן** עיי"ש בשו"ת יהודה יעלה, היוצא מכל הנ"ל שעפ"י דין מחלל שבת בפרהסיא אין מצטרף למנין, **אך בזמן הזה נוהגין להקל** אף בארץ אונגארן ומכש"כ בארץ אשכנז. וזכרני שפעם אחת אירע אבילות לאיש אחד שחנותו פתוח בשבת, והוא אחד מבעלי בתים של קהלתנו, קהל עדת ישראל, וירד לפני התיבה בבית הכנסת של קהלתנו, אך הגבאי ידע לרצות אותו ולפייסו שלא ירד עוד מפני שהקהל ירננו על זה, ואח"כ הלך זה האיש לביהכ"נ של חברת ש"ס, ואף שהגבאי דשם היה איש חרד ויר"א, הניחו לירד לפני התיבה בלי מניעה, וכאשר שאלתי את הגבאי למה לא מנעו, אמר לי שכן הוא ג"כ מנהג מימים קדמונים בבית המדרש דפה שאין מונעין מלירד לפני התיבה האנשים שמסחרם פתוח בשבת, וכיון שהרבנים דשם שהיו אנשי שם לא מיחו מסתמא היה טעמם ונימוקם עמם,

דדמי לענ"ז מוכח דהוי מה"ת אמנם בלא"ה אין להקל שהרי דעת העיטור שהובא בב"י אה"ע סי' מ"ד ובתשב"ץ ח"ג סי' מ"ג בשם הגאונים דהא דמחלל שבת כמומר **דוקא בעבודת קרקע** ונחי דלהקל אין לסמוך ע"ז מ"מ בנ"ד להחמיר **יש לחוש לדעתם** ומכ"ש בנ"ד לענין חליצת מומר מצרפין דעת העיטור גופי' והרי הוא סובר כמ"ש — ועוד דלפמ"ש האליהו רבה באר"ח סי' שפ"ה בשם התו"ח דהא דמחלל שבת בפרהסיא דינו כמומר היינו **היכי דעשה הדבר בפני אדם גדול ולא בוש בפניו כלל** — אבל היכי דמתבייש בפני אדם דינו כבצנעה ע"ש א"כ דלמא בנ"ד ה' כן, ומנ"ל להקל מספק ועוד דהא דעת כמה פוסקים דטעמא דהמקילים הוא ע"פ ראיית מהר"מ מש"ס דב"ק ק"י דהוי אומדנא דאדעתא דהכי שתיזקק למומר לא קדשה נפשה כדי שלא יכשילנה באיסורים אותה ואת בני, א"כ בנ"ד דמעיקרא נתקדשה לדאקטר אפיצר דקרוב לודאי שגם הוא חילל שבת בפרהסיא וגם היא מסתמא פרוצה בכל מעשי' ולא טבלה בנדתה א"כ בכה"ג ודאי דליכא אומדנא כוז כלל וא"כ פשי' דאין להקל וז"ב ואמת".

ובשו"ת מלמד להועיל נחלק א' סי' כ"ט **כתב:** "שאלה: במנין שלנו יש אחד או שנים שמחללים שבת בפרהסיא לא לבד במלאכתם כי אם גם עושים מוגמר, ואפילו קידוש והבדלה אינם עושים, אי שרו לצרפם למנין? תשובה: הפרמ"ג סי' נ"ה באשל אברהם אר"ח, ס"ק ד' כ' דמחלל שבת בפרהסיא אין מצרפין למנין. וכ"כ בתשו' חכם צבי סי' ל"ח, ואף דבשאילת יעבץ ח"א סי' מ"ט משמע דכל עבריין מצרפין למנין כל זמן שלא נידוהו מ"מ לא כתב בפירוש דגם מחלל שבת בפרהסיא מצרפין ואפשר דמודה בזה דאין מצרפין,

חבל נחלתו

ואפשר שסמכו ע"ז מה שכתוב ג"כ בשו"ת בנין ציון החדשות סי' כ"ג **שמחללי שבת בזמנינו** נחשבים **קצת כתינוק שנשבה לבין הנכרים**, מפני שבעוה"ר רוב ישראל בארצנו מחללי שבת הם, ואין דעתם בזה לכפור בעיקרי אמונתנו עיי"ש, וכן הגיד לי הרב מו"ה משולם זלמן הכהן ז"ל בשם הגאון בעל שואל ומשיב שכתב שהאנשים מאמעריקא אינם נפסלים ע"י חילול שבת שלהם מפני שהם כתינוק שנשבה לבין הנכרים אח"כ מצאתי כעין זה בהגהות רע"א לי"ד סי' רס"ד ועיי"ש סברות להקל, אבל ע' פמ"ג א"ח סי' רפ"ב א"א ס"ק ז', וע' ספר חסידים סי' תשס"ח (ואין לי פנאי כעת לחפש תשובה זו דמיירי לענין גיטין בפנים בשו"ת שו"מ). יהי' איך שיהי' המקיל לצדף אנשים כאלו למנין יש לו על מי שיסמוך, אך מי שיכול לילך לבהכ"נ אחר בלי להכלים איש, פשיטא דמהיות טוב שלא יסמוך על היתר זה, ויתפלל עם אנשים כשרים. עוד יש סניף להקל דבזמננו לא מיקרי מחלל שבת בפרהסיא, כיון שרובן עושין כן, דבשלמא אם רוב ישראל זכאין, ומעטים מעיזים פניהם לעשות איסור זה הרי הוא כופר בתורה ועושה תועבה ביד רמה ופורש עצמו מכלל ישראל, אבל כיון דבעו"ה רובם פורצים הגדר תקנתם קלקלתם, היחיד חושב שאין זה עבירה גדולה כל כך וא"צ לעשות בצנעה, ופרהסי' שלו כבצנעה, ואדרבה היראים קרואים בזמננו פרושים ומובדלים, והפושעים הם ההולכים בדרך כל הארץ".

אמר במומר לע"ז או לחלל שבת ומקיים כל התורה כמו אחאב כמ"ש רש"י ריש חולין, דנהי דגרע משאר מומר לדבר א' דזה דינו כמומר לכל התורה מ"מ אשתו זקוקה ליבם ולא אמרו מרדכי אלא **במי שהמיר ונדבק לאומה משארי האומות ויצא מכלל יהדות לגמרי** על זה אמרו שאינו בהקמת שם ואין מקושש ואפי' אחאב בכלל זה".

כשנשוב לשאלתנו האם לפי הש"ך מותר יהיה לסייע לעבריינים כגון עברייני דורנו, נראה מכל טעמי גדולי הדורות שהבאנו, **להחמיר**, ולאסור את הסיוע לדבר עבירה למחללי שבתות בימינו.

[4] אפרושי מאיסורא משום תוכחה

בדברי הש"ך שהובאו לעיל, אינו מבחין בין מסייע לדבר עבירה לבין הפרשה מאיסור, ומשמע שנובעים מאותו דין. וכנראה סבר ששני הדינים הם גזירה מדרבנן ונובעים מאיסור לפני עוור, וכ"כ הב"ח [סי' ש"ג]. אולם השאג"א [סי' נ"ח] וכן בשו"ת כתב סופר [יו"ד סי' פ"ג] כתבו שחיוב הפרשה מאיסור יוצא ממצות תוכחה. ולגבי דיני תוכחה מחלוקת, כמבואר בערכין [ט"ז ע"ב], מתי נפטרים מחיוב תוכחה (הכאה, קללה, נזיפה).

אולם בסוף ספר אהבת חסד לחפץ חיים מביא רשימה קצרה בשם **"מרגניתא טבא"** "הכוללת הנהגות טובות וקדושות מאת הגאון האמתי הצדיק המפורסם בדור שלפנינו בין חכמי ישראל לגאון תפארת ישראל וקדוש ה' בהתמדת לימודו ובמעשיו הנוראים כקש"ת מהר"ר יהונתן זצ"ל מעיר לובטש (הנקרא בפי כל ר' יהונתן וואלינער)". **ושם בסעיף י"ז כתב:** "להשתדל בטובת חבריו ולרדוף אחר השלום ולהזהר מלאו דלא תשנא ואף ברשע גמור יש איסור לדעת

עוד ציטטו האחרונים דברי החת"ס [חלק ו' ליקוטים סי' נ"ו]: "ועוד נ"ל דהמרדכי לא

חבל נחלתו

ובהבלעה וכד'. במקרים הללו מדובר שהעושה נכרי או ישראל בהיתר, ורק שכרו אסור משום שנראה כמקח וממכר בשבת [משנה ברורה סי' ש"ו ס"ק ט"ז], מה שאין כן במקרה שלפנינו שהמדובר שישראל משלם בחליפי שכר שהוא כלי לחילול שבת, וע"כ האיסור גדול הרבה יותר שהרי המעסיק נהנה מחילול שבת של השכיר.

ואפילו ב"שכר שבת" במובנו המקורי היינו מלאכת נכרי שנהנה ממנה ישראל כתב הבית יוסף [או"ח סי' רמ"ה ס"ק ו']:
"כתוב במרדכי פ"ק דשבת (סי' רמ"ה) שאם אפו גוים בתנורו של ישראל בשבת בעל כרחו, ונתנו לו פת בשכר התנור אסור ליהנות ממנו. וכתב עוד שם שכל שכר שבת וחילופי שבת אסור אפילו בדיעבד דהא קתני ואם באו לחשבון אסור, והא אם באו לחשבון כמה נטל הגוי בשבת וכמה הישראל באחד בשבת דיעבד הוא ואסור עכ"ל. ואף על פי שאין כן דעת רב נטרונאי בתשובה שכתבתי בס"ס רמ"ג (ד"ה כתוב), דברי הרמב"ם שכתבתי בסמוך (לעיל ד"ה ומ"ש רבינו וכן יראה) הם כדברי המרדכי". וכאן המדובר במלאכת נכרי ואעפ"כ אסורה, וכש"כ למלאכת ישראל.

וכן בספר האגור [הלכות שבת סי' שמ"א]:
"רבינו גרשום אסר הפת שננתנו אנשי הפיזה ליהודים בשכרו ואסר אפילו בדיעבד כל שכר שבת. וכן פסק מהר"ם על היהודים הקונים המכס ומשכירים להם העובדי כוכבים לקבל המכס בשבת".

וז"ל הגרצ"פ פרנק בשו"ת הר צבי [או"ח א' סי' קפ"ג]: "הנה איסור הנאה ממלאכה הנעשית בשבת הוא בין שהמלאכה נעשית ע"י ישראל ובין שהיא נעשית ע"י עכו"ם

מהר"ם מלובלין לשנאותו כ"ז שלא הוכיחו, ואין בדור הזה מי שיודע להוכיח, שמא אם היה לו מוכיח היה מקבל וטבעו הרע גם לו כמ"ש ואל תדין את חברך עד שתגיע למקומו, וכמ"ש שאסור לקלקלו נ"ל שצ"ל וכ"ש שאסור לקללון רק יבקש רחמים עליו שיעזרהו ה' על תשובה שלמה... עולה מדבריו שאין בדורנו מי שיודע להוכיח וא"כ אסור לשנאותו. וממילא כולנו ערבים עליו וחייבים להפרישו מאיסור. אף לגבי עבריני דורנו שרואים בעין שאין מי שיכול להוכיחם, כי החסרה בהם היא האמונה, ועד שלא יאמינו לא יוכלו לקבל תוכחה – ממילא חל חיוב תוכחה וצריכים להפרישם מאיסור.

ה. שכר מוסוה

עד עתה דנו בנתינת המכוננית ליד ישראל מצד לפני עוור ומסייע לד"ע, אולם יש להתבונן על נתינת המכוננית מצד שכר מוסוה. השארת מכוננית ביד שכיר לימי חופשה בהם אינו עושה את עבודתו ומשתמש ברכב לצרכיו הפרטיים היא בגדר שכר (אף אם בתקנות מס הכנסה אין זה נחשב שכר). וע"כ יש לראות את הנחת המכוננית ביד שכיר כתשלום בחילול שבת. היינו המעביד משלם לעובד בחפץ שעל ידו תחולל שבת כמעט בודאות. למה הדבר דומה למי שמשלם שכר פעולה לשכיר במזון חלקו באוכל כשר וחלקו באוכל טרף, ואם השכיר הוא מומר לתיאבון לאכילת טריפות נמצא שהוא חוסך בשכרו, ומשלם בטריפות.

והמקרה שלפנינו אינו דומה למקרים אחרים [עיי' טור ושו"ע ונו"כ סי' רמ"ו, ש"ן] בהם מצינו את המושג שכר שבת

חבל נחלתו

שנוטה לאסור שותפות עם ישראל מחלל שבת בחפץ שתשמישו לאיסור (מכונת קצירה), וק"ו למקרה דילן. ואמנם יכול המעביד לטעון: 'וכי מנין שיחלל שבת עם המכונת שהפקדתי בידו?' אולם, תנאי ההסכם ביניהם שהרכב יהיה ברשותו אף לשבתות, וביטוח הרכב לשבתות מוכיח כי בכוונתו להשתמש בו בשבת. וע"כ אם אין ברירה אחרת להעסקת אותו שכיר בתנאי שכר מתאימים אלא עם רכב לכל השבוע כולל שבת, ישלמו לו ממון לשכירות רכב או לשימוש ברכבו, והלה יעשה בממון מה שלבו חפץ.

(אמנם אם השימוש ברכב ביד השכיר לצרכיו הפרטיים מותנה בתשלום למעביד, שוב אין כאן שכר, וע"כ השארת הרכב בידו לשימוש בשבת צריכה להימנע מהטעמים האחרים לעיל).

מסקנה

נראה שראוי לאסור על שכיר שאינו שומר מצוות, להשתמש ברכב המעביד בשבת, משום איסור מסייע לד"ע, ומשום הנאת המעביד מהשכר בדבר עבירה.

בשביל ישראל, אולם לא הרי גדר איסור הנאה ממלאכה שנעשית ע"י ישראל כגדר האיסור של מלאכה שנעשית ע"י גוי, שאיסור הנאה ממלאכה הנעשית בשבת ע"י ישראל באיסור, כגון המבשל בשבת, גדר האיסור הוא איסור חפצא, שנעל המאכל חל עם איסור אכילה והנאה, (שלמ"ד מעשה שבת הוא אסור מן התורה, הלימוד הוא מהכתוב ושמתם את השבת כי קודש היא מה קדש אסור באכילה אף מע"ש אסור באכילה, וחל על התבשיל איסור חפצא של איסור אכילה כקדש, וגם למ"ד מעשה שבת אסור מדרבנן גדר איסור חפצא הוא שהטילו חכמים על המאכל שבשלו בשבת ונעשה בו איסור שיהא אסור באכילה כקדש), אבל במלאכה שנעשית ע"י גוי בשבת בשביל ישראל (שלא נעשה בו איסור) שאסור לישראל ליהנות ממנה, אין האיסור על המאכל בגדר איסור חפצא של איסורי הנאה אלא איסור הוא על הישראל ליהנות ממלאכה זו משום גזירה שמא יאמר לנכרי לעשות בשבילי". ובמקרה שלפנינו אמנם אין הישראל העברין עושה עבורו, אבל הוא נהנה בידיים מחילול שבת. ועי' בשו"ת הר צבי [או"ח סי' קכ"ה]

סימן ז

דין תבשילים לאחר הפסקת חשמל בשבת

שאלה

והם התחממו מחדש. האם מותר לאוכלם בסעודה שניה ושלישית?

תשובה

א. הפוסקים¹ נחלקו בשימוש בחשמל בשבת המופק ע"י תחנת כח שיהודים

בכל האיזור היתה הפסקת חשמל בליל שבת, תבשילים שהיו על "פלטות של שבת" ומים במיחמים הצטננו. לאחר מכן כשמערכת החשמל תוקנה, חודש הזרם

1. עי' חזו"א [או"ח סי' ל"ח, ד'] שכתב שאף אם החשמל נעשה לצורך פיקו"נ כיון שנעשה ע"י ישראל שאינו משמר שבת ושלא מחמת פיקו"נ, אלא לפרנסה והרוחה, כל המשתמש עובר ב"איסור